

Αλλάξε την πορεία της οικουμένης

Καταγωγή, πρώτα βήματα, μόρφωση.

Πηγές για την προσωπικότητα και το έργο του Παύλου είναι οι Πράξεις των Αποστόλων, οι επιστολές του ίδιου του Παύλου, και από τις επιστολές άλλων αποστόλων η Β' Πέτρου (3,15.16).

Του πρωτοπρεσβύτερου **Ιωάννη Σκιαδαρέση** επίκ. καθηγητή της Θεολογικής σχολής ΑΠΘ

Μία από τις αρχαιότερες εικόνες του Αποστόλου Παύλου, που βρίσκεται στις catacumbes της Ρώμης.

Στις ανωτέρω πηγές θα μπορούσε να συμπεριλάβει κανείς και κάποια απόκρυφα κείμενα και πιο συγκεκριμένα τις Πράξεις Παύλου, το μαρτύριον των αγίων αποστόλων Πέτρου και Παύλου, τις Πράξεις των αγίων αποστόλων Πέτρου και Παύλου, *Passio apostolorum Petri et Pauli*, την αλληλογραφία Παύλου και Σενέκα, την επιστολή προς Λαοδικείς και την επιστολή Λεοντούλου. Όμως, τα δεύτερα αυτά κείμενα δεν αξιώνουν το κύρος των πρώτων. Η όποια αξία τους εξαρτάται α) από τον βαθμό που εναρμονίζονται με τα πρώτα και β) από τον βαθμό που αντικατοπτρίζουν ένα υγιές περί τον Παύλο κλίμα της εποχής που γράφτηκαν.

Η ακριβής χρονολογία γέννησης του Παύλου είναι δύσκολη έως αδύνατη. Από τη μια γνωρίζουμε ότι κατά τον λιθοβολισμό του Στεφάνου ήταν, όπως μας πληροφορεί ο Λουκάς, “νεανίας” (Πρ.7,58). Από την άλλη πληροφορούμαστε ότι στην προς Φιλήμονα επιστολή (περίπου 54-55μ.Χ.) ο ίδιος ο Παύλος ονόμασε τον εαυτό του “πρεσβύτερον” (στ. 9). Όμως, οι δύο αυτοί ηλικιακοί όροι είναι σχετικοί. Δεν μπορούμε να τους κατανοήσουμε με βάση τα σημερινά δεδομένα και όρια ηλικίας. Δεν μπορούμε λ.χ. το “νεανίας” των Πράξεων να το ταυτίσουμε με το έφηβος, αλλά με άνδρα προφανώς μεγαλύτερης ηλικίας. Ούτε είναι δυνατόν ένας έφηβος να είναι τόσο ενεργά αναμειγμένος στις διώξεις κατά της εκκλησίας, αυτές που προϋποθέτουν οι πληροφορίες των Πράξεων (Πρ. 8,3. 9,1-2). Δεν είναι, συνεπώς, δυνατό να ακριβολογήσουμε για τον χρόνο γέννησης του Παύλου. Λέμε γενικά ότι γεννήθηκε κατά τις αρχές του 1ου αι. (μάλλον μέσα στην πρώτη δεκαετία) και ότι ήταν λίγα χρόνια νεότερος του Χριστού.

Αυτοβιογραφικές πληροφορίες

Ο άγιος Ιερώνυμος μας πληροφορεί ότι η οικογένεια του Παύλου καταγόταν από τα Γίσκαλα της Γαλιλαίας. Αυτό όμως δεν μπορούμε να το διασταυρώσουμε. Πιο σαφείς είναι οι αυτοβιογραφικές πληροφορίες του ίδιου του Παύλου. Ας τις παρακολουθήσουμε με κάθε συντομία.

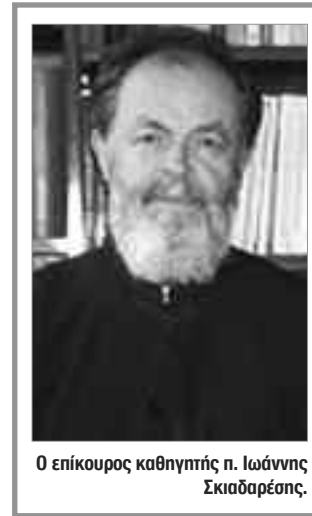
Γεννήθηκε στην Ταρσό, την οποία ο Παύλος μνημονεύει δύο φορές (Πρ. 21,39. 22,3). Γεννημένος και μεγαλωμένος στη διασπορά, ο ίδιος αναφέρει με υπερηφάνεια ότι ήταν Ιουδαίος, από τη φυλή Βενιαμίν (Ρωμ. 11,1. Γαλ 1,13εξ. Φιλ 3,5), δηλώνοντας έτσι όχι μόνο την εξ αίματος εβραϊκή καταγωγή του αλλά και την εμμονή του στην πατρώα πίστη, σε ένα από τα βασικότερα συστατικά του ιουδαϊκού λαού. Ο πατέρας του ήταν Φαρισαίος και ως τέτοιος, άνθρωπος των αυστηρών παραδόσεων δηλαδή, μύησε τον Παύλο στην πατρώα πίστη, κάτι που οπωσδήποτε συμπλήρωνε το σχολείο, στο οποίο διδασκόταν η Παλαιά Διαθήκη (στη μετάφραση των Ο'), την οποία ο Παύλος γνώριζε σε βάθος, όπως αποδεικνύουν οι επιστολές του.

Ο Παύλος, όπως το δηλώνει ο ίδιος, ήταν

ρωμαίος πολίτης εκ γενετής (Πρ. Αποστ.16,21. 37. 22,25.28). Αυτό σημαίνει ότι η οικογένειά του είχε από παλιά τη ρωμαϊκή ιθαγένεια, την οποίαν αποκτούσαν οι επισημότεροι Ιουδαίοι πληρώνοντας κάποιο, όχι ευκαταφρόνητο, χρηματικό ποσό. Το δικαίωμα αυτό τους επέτρεπε να παίρνουν μέρος στη διοίκηση της πόλης που ζούσαν, να εφεσιβάλλουν σε περιπτώσεις δίκης κτλ. Του τελευταίου δικαϊώματος ο Παύλος έκανε χρήση μόνο σε περιπτώσεις υπέρτατης ανάγκης.

Για τη γενέτειρά του Ταρσό

Η γενέτειρα του Παύλου Ταρσός ήταν πόλη εμπορική, που διακινούσε κυρίως την οικοδομική ξυλεία του όρους Ταύρου, την οποία κατέβαζαν στο λιμάνι της μέσω του ποταμού Κύνδου (ίσως οι εικόνες εμπορίου, ταξιδιού, οικοδομής κτλ. που αφθονούν στις επιστολές του Παύλου να έχουν εδώ το υπόβαθρό τους). Η πόλη, ακολουθώντας την τύχη της ευρύτερης περιοχής, υποτάχτηκε, κατά σειρά, στους Ασσύριους, Πέρσες, Έλληνες και Ρωμαίους, οι οποίοι και τη σφράγισαν πολιτιστικά. Γενικά, πάντως, θα λέγαμε ότι στα χρόνια του Παύλου ήταν το σύνορο δύο πολιτισμών: α) του ελληνορωμαϊκού ή δυτικού και β) του σημιτικοβαβυλωνιακού ή ανατολικού. Από άποψη, λοιπόν, πολιτιστική η Ταρσός ήταν χοάνη, μέσα στην οποία αναμειγνύονταν φυλές, πολιτισμοί, γλώσσες και θρησκείες. Αυτό το μείγμα φυλών, ηθών, γλωσσών, κοινωνικών τάξεων προφανώς βοήθησε, κατά

Ο επίκουρος καθηγητής π. Ιωάννης Σκιαδαρέσης.

τα ανθρώπινα, τον Παύλο να διατυπώσει τη ριζοσπαστική φράση “ουκ ένι Έλλην και Ιουδαίος, περιτομή και ακροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δούλος, ελεύθερος, αλλά τα πάντα και εν πάσι Χριστός” (Κολ. 3,11) και να συλλάβει τόσο ξεκάθαρα την εν Χριστώ ενόπτη του κόσμου.

Το ειδωλολατρικό κλίμα της Ταρσού ήταν δεδομένο με επικρατέστερη θρησκευτική ιδέα την πίστη στον Ύψιστο Θεό. Στην Ταρσό δεν θα πρέπει να ήταν επίσης άγνωστα τα ειδωλολατρικά μυστήρια. Ο Παύλος σε πολλά σημεία των επιστολών του δείχνει ότι γνώριζε έμμεσα την ύπαρξη και τις τελετές τους. Είχε ακούσει λ.χ. για τις τελετές προς τιμήν της Ίσιδας ή άλλες λατρείες των ελληνιστικών χρόνων. Γνώριζε επίσης, όπως πάλι προκύπτει από τις επιστολές του, άλλες πρακτικές που σχετιζόνταν με τη θρησκευτική ζωή των ειδωλολατρών, όπως λ.χ. την εξαγορά και απελευθέρωση δούλων. Από την πρακτική αυτή δανείζεται παραστάσεις, προκειμένου να μιλήσει για τον δούλο στην αμαρτία άνθρωπο, που με το αίμα του Χριστού εξαγοράζεται από τη δουλεία στη δύναμη της αμαρτίας και γίνεται απελευθέρωτος (Α' Κορ. 7,22).

Δεδομένο επίσης ήταν στην Ταρσό, όπως και σε κάθε πόλη του ρωμαϊκού imperium, το χρέος των κατοίκων της για λατρευτική τιμητική αναφορά στη Ρώμη και στον αυτοκράτορα ως αν ήταν θεόπτες.

Δεν απουσίαζαν όμως από την Ταρσό τα βασικά συστατικά και μιας άλλης σημαντικής παραμέτρου του πληθυσμού της, της ιουδαϊκής. Αυτή ενδιέφερε ιδιαίτερα τον Παύλο. Στην Ταρσό, όπως και στις σπου-

δαιότερες πόλεις της αυτοκρατορίας, υπήρχε ακμαία ιουδαϊκή κοινότητα με όλα τα συστατικά της. Ο Ιουδαίος Παύλος, λοιπόν, στη ρωμαϊκή - ειδωλολατρική κατά τα άλλα πόλη της Ταρσού δεν στερήθηκε αυτό που διαφοροποιούσε κάθε νέο ιουδαϊκής καταγωγής από τους άλλους νέους και που ήταν οι πάτριες παραδόσεις και η εβραϊκή γλώσσα. Ωστόσο δεν έζησε σε ένα κλειστό και ελεγχόμενο γκέτο, σε κλειστή ιουδαϊκή συνοικία δηλαδή, αλλά ανέπνευσε ελεύθερο αέρα, πράγματα που μάλλον εξηγούν, κατά τα ανθρώπινα, την ευρύτητα του πνεύματός του, το ενδιαφέρον και την ανοιχτή συμπεριφορά του έναντι των εθνικών αλλά και την πειθαρχημένη στάση του έναντι του κράτους.

Σπουδή πατρώας πίστης

Είπαμε πιο πάνω ότι ο Παύλος, ζώντας στη διασπορά, δεν στερήθηκε αυτά που είχε στη διάθεσή του ένας εβραϊός νέος στην πατρίδα: δυνατότητα σπουδής της πατρώας πίστης και γλώσσας, δυνατότητα επικοινωνίας με ομόδοξους κτλ. Όσο κι αν οι κατακτητές Έλληνες, με κορυφαίο τον Αντίοχο τον Επιφανή (171 π.Χ.), επιδίωκαν, συχνά με βίαιους και προκλητικούς τρόπους, να εξελληνίσουν τους Ιουδαίους, οι Ιουδαίοι της διασποράς όχι μόνο αντιστέκονταν σθεναρά, αλλά και πρόκοβαν στην πατρώα ευσέβεια. Σε κάποια στοιχεία, μάλιστα, υπερείχαν, ως προς τον ζήλο, κατά πολύ αυτών που ζούσαν στην Παλαιστίνη, με τους οποίους διατηρούσαν βαθύ σύνδεσμο. Τον σύνδεσμο αυτό δεν αρνήθηκε ο Παύλος ακόμη και μετά τη μεταστροφή του στον χριστιανισμό. Σε όλη την ιεραποστολική δράση του, αν και κύριος στόχος του ήταν οι εθνικοί, δεν έπαψε να αγωνίζεται ώστε να στηθούν γέφυρες ή να ανοιχθεί διάλογος ανάμεσα στη νέα πίστη που εκείνος κήρυττε και στους ομοεθνείς του. Δεν έπαψε να συνέχεται από μια ιερή προς αυτούς υποχρέωση για ιεραποστολή, συνοδευόμενη από ισχυρή ελπίδα μετάνοιας και ένταξής τους στο σώμα της εκκλησίας.

Ο Παύλος, μετά τα εγκύκλια μαθήματα στη γενέτειρα και σε ηλικία 15 ετών, κατά τα ειωθότα, θα πρέπει να άρχισε συστηματική και σε βάθος σπουδή της θεολογίας στα Ιεροσόλυμα, όπου και έζησε για πολλά χρόνια, αν κρίνουμε από όσα ο ίδιος ο Παύλος λέει στην ομιλία του ενώπιον του Αγρίππα, ότι δηλαδή οι συμπατριώτες του γνωρίζουν τον βίο του από τη νεαρή του ηλικία, αφού από τα νιάτα του έζησε ανάμεσα στον λαό του στα Ιεροσόλυμα (Πρ. 26, 4.5). Εκεί είχε αδελφή παντρεμένη (Πρ. 23, 16). Πρύτανις των θεολογικών σπουδών στα Ιεροσόλυμα ήταν τότε ο ραββίνος Γαμαλιήλ, ο οποίος σύμφωνα με την πληροφορία των Πράξεων των Αποστόλων ήταν άνδρας "τίμιος παντί τω λαώ" (Πρ. 5, 34). Κοντά σε αυτόν τον έντιμο αλλά και σπουδαίο δάσκαλο μαθήτευσε ο Παύλος. Για τη μαθητεία του παρά τους πόδας του ο Παύλος καυχείται, όπως φαίνεται από αυτά που ο ίδιος λέει στο Πρ. Αποστ. 22, 3, γιατί ο Γαμαλιήλ του δίδαξε τον Νόμο με κάθε ακρίβεια. Ο Γαμαλιήλ, εγγονός του μεγάλου δασκάλου Χιλλέλ, συνέχιζε την ελαστική και συγκαταβατική προσέγγιση του Νόμου που ουσιαστικά εκπροσωπούσε η σχολή του Χιλέλ. Την ερμηνευτική αυτή γραμμή εγκολπώθηκε ο Παύλος.

Η ραβινική αγωγή και εκπαίδευση στο βαθιά θρησκευτικό κλίμα των Ιεροσολύμων αύξησε και συστηματοποίησε ό,τι ο Παύλος πήρε από τα πρώτα κιόλας βήματα της ζωής του όχι μόνο από το οικογενει-

Ο Απόστολος Παύλος, ψηφιδωτό από την ιερή μονή Οσίου Λουκά.

ακό του περιβάλλον, με την αυστηρή προσήλωση στις πατροπαράδοτες παραδόσεις, αλλά και από την ιουδαϊκή κοινότητα της Ταρσού. Όλα τα προηγούμενα υπήρξαν καθοριστικοί παράγοντες της βαθιάς ρίζας του μεγάλου αποστόλου, της ιουδαϊκής, η αγνόηση της οποίας αποκλείει παντελώς την κατανόησή του. Άλλωστε, δεν πρέπει ούτε για στιγμή να ξεχνούμε ότι ο Παύλος προσεγγίζει τη Γραφή αλλά και γράφει ως ραββίνος.

Ελληνικό - ρωμαϊκό περιβάλλον, ελληνική παιδεία

Βασικοί συντελεστές στην οικοδόμηση

νης και η μαρτυρία των Πράξεων στο 21, 37. Όμως, η ελληνική του παιδεία προφανώς δεν αποκλήθηκε μέσα από μια συστηματική και σε βάθος σπουδή. Ως Ιουδαίος της διασποράς μπορούσε να μετέχει της ελληνικής παιδείας μάλλον με έμμεσο τρόπο, όχι άμεσο. Ζώντας μάλιστα στην Ταρσό αυτή η δυνατότητα ήταν ισχυρότερη. Το κλίμα της πόλης αυτής είχε σφόδρα επηρεαστεί από την ελληνική διάνοηση. Συναγωνίζονταν την Αθήνα και την Αλεξάνδρεια. Περιοδεύοντες Έλληνες φιλόσοφοι δίδαξαν στην πόλη, όπως λ.χ. ο Αθηνόδωρος, μαθητής του Ποσειδωνίου, ο οποίος, όπως και άλλοι Στωικοί και Κυνικοί φιλόσοφοι, δίδασκε στους δρόμους και τις πλατείες. Όλους αυτούς ο ανήσυχος Σαούλ είχε τη δυνατότητα να τους ακούει και ίσως να πιάνει συζητήσεις μαζί τους. Ο Αθηνόδωρος έβαζε ως βάση της ηθικής διδασκαλίας του τη συνείδηση που είναι η φωνή του Θεού σε κάθε άνθρωπο. Αυτή η συνείδηση (καθαρά στωικός όρος) παρουσιάζεται τόσο συχνά στη διδασκαλία του Παύλου (βλ. Ρωμ. 2, 15). Αλλά και οι Στωικοί, που τόνιζαν την ενότητα του κόσμου μέσα από τη χρήση της εικόνας του ανθρωπίνου σώματος, πιθανώς έδωσαν το ερέθισμα στον Παύλο να εφαρμόζει την ίδια εικόνα για να εκφράζει την εν Χριστώ ενότητα σε ένα σώμα όλων των μελών της εκκλησίας. Με τη διαφορά βεβαίως ότι η στωική αντίληψη για την ενότητα των ανθρώπων αποδιδόταν στην κοινή τους φύση, ενώ η ενότητα σε ένα σώμα των μελών της εκκλησίας είναι έργο του Χριστού. Μέσω των φιλοσόφων αυτών, προφανώς, ο Παύλος ήλθε σε επαφή με ελληνικά ρητορικά σχήματα, τον ελληνικό τρόπο επιχειρηματολογίας (διατριβή) που άφθονα χρησιμοποιεί αργότερα στις επιστολές του, η γνώση των οποίων αποτελεί βασική προϋπόθεση ορθής ερμηνείας της σκέψης του. Από την επαφή του με τους παραπάνω φιλοσόφους πιθανώς γνώρισε ο Παύλος φράσεις αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων που παραπέμπει, αυτολεξεί ή ελαφρώς τροποποιημένες, στις επιστολές του ή σε ομιλίες του που διασώζονται από τον Λουκά στις Πράξεις των Αποστόλων. Δανείστηκε από τη φιλοσοφία και την ελληνική σκέψη όρους και σχήματα και τοποθέτησε μέσα σε αυτά, ως σε σκεύη οστράκινα (εύθραυστα), τον θησαυρό Χριστό (Β' Κορ 4, 7), το ευαγγέλιο της ζωής και της ελευθερίας.

Ανοιξε δρόμους σε όλη την οικουμένη

Αν και το μυαλό του Παύλου, παρόλο που προκλητικά ο ίδιος αποκαλεί τον εαυτό του "ιδιώτην τω λόγω" (Β' Κορ. 11, 6), ήταν σπάνιο και παρόλο που τα υπόλοιπα φυσικά του χαρίσματα ήταν επίσης σπάνια, η επίδραση που του άσκησαν η ιουδαϊκή παιδεία και το ελληνικό περιβάλλον ήταν, κατά τα ανθρώπινα, καθοριστική. Όλα όμως αυτά χαρίτωσε εντέλει η πνοή του Αγίου Πνεύματος που δίνει ο Χριστός. Αυτός που σταυρώθηκε στο ξύλο του σταυρού. Αυτός άλλαξε την πορεία του Παύλου στην οδό προς Δαμασκό. Και ο Παύλος άλλαξε, με τη σειρά του, την πορεία της οικουμένης όλης. Η καλύτερα άνοιξε δρόμους σε όλη την οικουμένη για άλλες συμπεριφορές και στάσεις ζωής. Για υπερβάσεις όποιων πραγμάτων μας αλλοτριώνουν από την ανθρωπινή προοπτική μας, από τον συνάνθρωπο, από την υπόλοιπη δημιουργία, από τον Θεό.